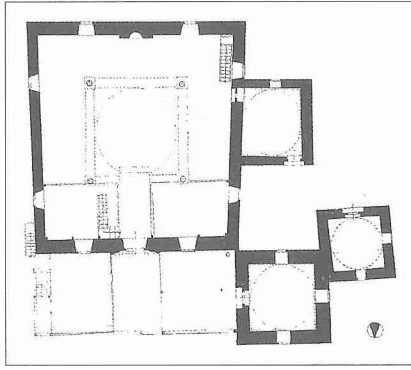

yerinin batı kenarını kapatan yapı Hatice Hanım Türbesi, bu türbenin güneybatı köşesinde Ali Paşa Türbesi ve caminin batı cephesine bitişik bulunan yapı ise Süleyman Paşa Türbesi'dir. Her üç türbe de muhtemelen XVIII. yüzyılda inşa edilmiştir.

Son cemaat yerinin batı kenarında yapıya bitişik olarak yer alan Hatice Hanım Türbesi diğer iki türbeden daha büyük ve muhtemelen de daha erken tarihlidir. Dıştan 6,90 x 6,90 m. ölçülerinde kare plana sahip türbe pandantiflerle geçişi sağlanan bir kubbe ile örtülmüştür. Son cemaat yerine bakan doğu cephesinin orta ekseninde basık kemerli ve tek ahşap kanatlı kapı açıklığı üstten yuvarlak kemerli bir niş içerisine alınmıştır. Alınlığında tarih vermeyen Osmanlıca kitâbe bulunmaktadır. Güney, batı ve kuzey cephelerinde orta eksenin alt seviyesinde taş söveli ve dikdörtgen açıklıklı birer pencere, üstünde ise birer küçük yuvarlak pencere yer almaktadır. İçerisinde şâhidesiz iki mezar bulunan yapıda süsleme yoktur. Yapının 1 m. kalınlığındaki duvarları dolgu duvar tekniğinde örülmüştür. Kapı ve pencerelerde düzgün kesme taş, kubbede tuğla, cephe kaplamalarında herhangi bir özelliği olmayan moloz taş kullanılmıştır. Doğu cephesi sıvanarak badalanmış, kubbe de betonla sıvanarak koruma altına alınmıştır.

Ali Paşa Türbesi, Hatice Hanım Türbesi'nin güneybatı köşesine bitişik olarak inşa edilmiştir. Yapı dıştan 5,25 x 5,25 m. ölçülerinde kare plana sahiptir. Güney cephesinin orta ekseninde bir niş içinde yer alan tek ahşap kanatlı ve yuvarlak kemerli kapı bulunmaktadır. Batı ve kuzey cephelerinde ise birer adet dikdörtgen açıklıklı pencere yer almaktadır. İçinde mezar bulunmayan yapının üzeri pandantifle geçişi sağlanan kubbeyle örtülmüştür. Oldukça sade olan türbe, malzeme

İskender Paşa Camii ve Türbesi'nin planı

ve teknik açısından Hatice Hanım Türbesi ile aynı olup yalnızca duvarları daha incedir. Kubbesi dıştan betonla sıvanarak koruma altına alınan yapı onarıma muhtaçtır.

Caminin batı duvarına bitişik olarak yer alan Süleyman Paşa Türbesi, dıştan 6,25 x 6,25 m. ölçülerinde kare planlı olup üzeri pandantiflerle geçişi sağlanan kubbeyle örtülmüştür. Yapının doğu cephesi camiyle ortak duvara sahiptir. Bu duvarın güneyinde harime açılan dikdörtgen bir pencere mevcuttur. Güney cephesinin orta ekseninde alttaki büyük ve dikdörtgen, üstteki küçük ve kare şeklinde iki pencereye karşılık batı cephesinde herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Kuzey cephesinin batı köşesinde yuvarlak kemerli niş içinde ele alınan kapı tek ahşap kanatlıdır. İçeride dört adet şâhidesiz mezar olan yapı süslemesizdir. Yapı malzeme ve teknik açısından diğer iki türbeyle benzerlik göstermektedir, ancak farklı duvar kalınlıklarına sahiptir. Kubbe dıştan betonla sıvanarak koruma altına alınmış olup yapı bakımsızdır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlıların Kafkas Eellerini Fethi*, Ankara 1976, s. 160-249; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 754-756; Reşid İskenderoğlu, *Beglerbeği Gazi İskender Paşa*, Ankara 1989, s. 11-12; Robert W. Edwards, "The Fortifications of Artvin: A Second Preliminary Report on the Marclands of Northeast Turkey", *Dumbarton Oaks Papers*, sy. 40, Washington 1986, s. 171-174; "Artvin", *YA*, II, 904 vd.

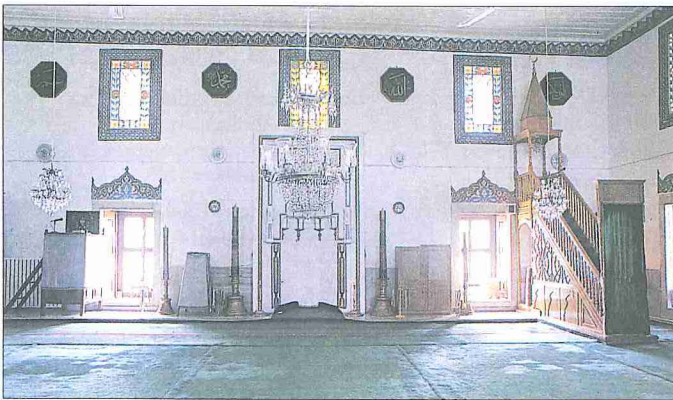
OSMAN AYTEKİN

İSKENDER PAŞA KÜLLİYESİ

Kanlıca'da
Mimar Sinan'ın eseri olan
bir külliye.

İstanbul'un Beykoz ilçesine bağlı Kanlıca semtinde ve iskele meydanında bulunmaktadır. Orijinal tasarımına göre cami, medrese, türbe ve hamamdan meydana gelen külliye tamamı Mimar Sinan'ın eseri olup bânisi "Magosa fâtihi" lakabı ile meşhur, Kanûnî Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinin devlet ricâlinden Gazi İskender Paşa'dır. Günümüzde külliye ayakta kalan kısımlar cami ve türbedir. 1917 yılında geçirdiği yangın sonrası harap bir duruma gelen hamam, 1925'te Üsküdar-Beykoz yolunun genişletilmesi çalışmaları kapsamında külliye çevre duvarları, üç adet avlu kapısı, mihrap duvarının arkasında yer alan ahşap imam meşrutası, yanındaki imaret ve camiyi üç yönden çevreleyen hazîre ile birlikte ortadan kaldırılmıştır. *Hadîkatü'l-cevâmi*'de (II, 161) Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin caminin sağ tarafında medfun olduğu yazılıdır. İçinde Abdullah Efendi ve eşi Afife Hanım'ın mezarlarının da bulunduğu hazîredeki mezar taşları Kanlıca Mezarlığı'na nakledilmiştir. Mimar Sinan'a ait eserlerin dökümünün yapıldığı tezkiyelerde adı geçmesine rağmen caminin çevresinde külliye bir birimi olan medresenin izine rastlanmamıştır. Ancak caminin doğusunda XIX. yüzyıl sonunda tâdil edilerek ilkökula, 1938'den sonra tekrar tâdil edilerek karakola dönüştürülen bir sıbyan mektebinin varlığı bilinmekte, bunun da tezkiyelerde medrese diye adlandırılan yapı olduğu tahmin edilmektedir.

Enine dikdörtgen planlı, kâgir bir harimle sonradan ahşapla kapatılmış bir son cemaat yerinden meydana gelen cami Mimar Sinan'ın çatılı camilerindedir. Caminin duvarları moloz küfeki taşı ile örülmüş olup cephelerde klasik Osmanlı

Kanlıca İskender Paşa Camii'nin içinden bir görünüşü

Üslûbundaki düzene uygun olarak iki sıra halinde pencereler açılmıştır. Bu pencerelerden alt sıradakiler, kesme küfeki taşından sövelerle çerçevenilmiş dikdörtgen bir forma sahiptir ve tuğla örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmıştır. Üst sıradaki pencereler ise alçı şebekeli revzenlerle kaplı, sivri kemerli tepe pencereleri şeklindedir. Yapının yan cephelerinde bu pencere gruplarından ikiser adet, kuzey cephesinde dört adet, mihrap cephesinde ise altta iki, üstte üç adet bulunmaktadır.

Aslında ahşap direklerle taşınan bir mekân olarak tasarlanan son cemaat yeri, sonradan ahşap duvarlarla kapatılıp içine bir kat ilâve edildiğinden orijinal halini kaybetmiştir. Cümle kapısının bulunduğu kuzeye bakan bu cephede üstte yedi, altta altı adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Yan cephelerden biri tamamen sağır bırakılmış, diğerine ise dikdörtgen biçimli bir pencere açılmıştır.

Harimin kuzeybatı köşesinde yer alan minare dışı taşkın, kare tabanlı bir kaidede oturan çokgen kesitli bir gövdeye sahiptir. Petek kısmı 1894 depreminden sonra yenilenmiştir. Şerefenin altındaki mukarnaslar ince işçiliğiyle dikkat çekmektedir. Kesme küfeki taşı ile örülmüş olan bu tek şerefeli, kurşun külâhlı minare oran ve detayları bakımından tam anlamıyla klasik üslûbu yansıtır.

Günümüzde kiremit kaplı bir çatıya sahip olan caminin harim kısmı "çubuklu" tâbir edilen türde ahşap bir tavanla örtü-

İskender Paşa Camii'nin inşa kitâbesi

lüdür. Evliya Çelebi ise çatının kurşunla kaplı olduğunu ve altında da bir kubbenin yer aldığını nakletmektedir (*Seyahat-nâme*, I, 165).

Caminin mukarnaslı bir yaşmak ve sü-tunçelerle donatılmış olan mihrabı da klasik üslûbu yansıtırken orijinal ahşap minber günümüze ulaşmamıştır. Caminin alt kat pencereleri klasik üslûpta kalem işle-riyle taçlandırılmış, üst kattakiler de aynı tarzda süslemeyle çerçevenmiştir. Harim kısmının kapısı üzerinde sülûs hatla yazılmış ve üç beyitten meydana gelen 967 (1559-60) tarihli Arapça kitâbe bu-lunur.

İskender Paşa ile oğlu Ahmed Paşa'nın medfun bulunduğu türbe dikdörtgen planlı olup kâgir duvarlı ve ahşap çatılıdır. Dört cephesinde toplam on altı adet pencere ile aydınlanan iç mekâna giriş kuzey yönüne açılan kapıdan yapılmaktadır. Türbenin caminin kuzey tarafında yer alması, bâni türbelerinin geleneksel yerleşim düzeni açısından aykırı bir özellik taşımaktadır. Ayrıca mimari açıdan klasik Osmanlı üslûbu ile bağdaşmayan yapısı dikkate alındığında türbenin üzeri açık olarak tasarlandığı, sonradan bugünkü kurşun kaplı ahşap çatıyla örtüldüğü düşünülebilir. İskender Paşa ile Ahmed Paşa'ya ait kabirlerin üzerindeki sandukaların ahşap yerine mermerden yapılmış olması da bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

Caminin hemen yakınında yer aldığı bilinen hamam 972 (1564) yılında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan bir belge (nr. 14/1461) bunu ispat etmektedir. Küçük boyutlu bir tek hamam olan yapının planı tam olarak bilineme-mekle birlikte bazı kaynaklardan öğrenildiği kadarıyla ahşap çatılı ve şirvanlı bir soyunmalık, çift helâli bir ılıkık, kare planlı bir sıcaklıkla dikdörtgen planlı bir halvetten meydana geliyordu. Yapının halvet kısmındaki üç kurnadan birine ait ayna taşında üzerinde fil tasviri bulunan bir kabartma yer almaktaydı. Bizans döneminden kalma, devşirme bir malzeme olan bu parça günümüzde İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır (Envanter nr. 1225).

Zaman içinde çeşitli onarımlar geçiren külliye XIX. yüzyılda muhtelif yapılar ilâve edilmiştir. Bunlardan biri, M. Sâdık Rifat Paşa'nın türbenin güneye bakan köşesine inşa ettirdiği empire üslûbundaki sekizgen planlı muvakkithânedir. Bu yapı sıvalı kâgir duvarlar üzerine basık, sekizgen prizma şeklinde bir ahşap üst yapıyla örtülüdür. Muvakkithânenin doğuya bakan cephesindeki dikdörtgen açıklıklı kapısının üzerinde ta'lik hattıyla yazılmış "Eser-i Rif'at Paşa, 1266 (1850)" ibareli bir kitâbe yer almaktadır. Ayrıca yapının batıya (denize) bakan yönünde mermer söveli, yuvarlak kemerli üç adet penceresi vardır.

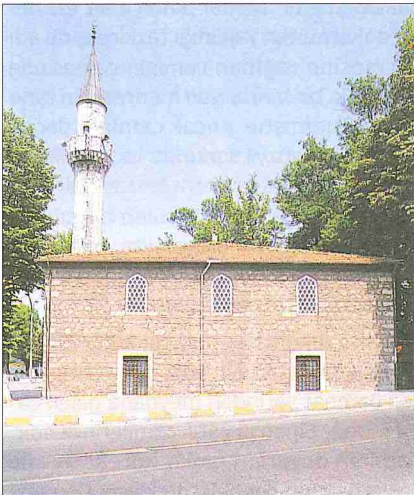
BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. 14/1461; Sâi, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 26, 29, 34, 79, 96, 128; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 165; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 158, 160, 161; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 224-225; *Mecmûa-i Cevâmî*, II, 52-53, nr. 233; A. Cabir Vada, *Boğaziçi Konuşuyor*, İstanbul, ts., s. 67-82; İbrahim Hakkı Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, İstanbul 1950, s. 119-123; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 35; Semavi Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, İstanbul 1976, s. 62-63, rs. 73; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 34, 65, 277; a.mlf., "Mimar Sinan'ın Camileri", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (haz. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 187-188; II, rs. 167; Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", a.e., I, 288; Suphi Saatçi, *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kıtabeler*, İstanbul 1988, s. 68-70; G. Goodwin, *Sinan, Ottoman Architecture and Its Values Today*, London 1993, s. 123; Mehmet Nermi Has-kan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 204-205; H. G. Egli, *Sinan: An Interpretation*, İstanbul 1997, s. 88; M. Baha Tanman, "İskender Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, IV, 207-208.

HALUK KARGI

İskender Paşa Camii - Kanlıca / İstanbul

İSKENDERÂNÎ, İsâ b. Abdülazîz

(عيسى بن عبدالعزيز الإسكندراني)

Ebü'l-Kâsım Muvaffakuddîn İsâ b. Abdilazîz b. İsâ

b. Abdilvâhid el-Lahmî el-İskenderânî (ö. 629/1232)

Kıraat, hadis, Arap dili ve edebiyatı âlimi.

Aslen Şerîşli olup 4 Ramazan 550'de (1 Kasım 1155) İskenderiye'de doğdu. Hadis âlimi olan babası tahsiline özel bir itina gösterdi. Babasının yanı sıra Silefî ve Ebû